

N:o 10.

Ank. till Riksd. kansli den 18 april 1904, kl. 3 e. m.

*Första Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 4,
i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl.
Maj:t angående åtgärder till förbättring af arméns mat-
hållning under vapenöfningarne.*

Med anledning af en inom Andra Kammaran af herr *J. G. Hazén* väckt motion, n:o 10, har nämnda kammare för sin del beslutat, att Riksdagen skulle i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta undersöka, i hvad mån anordningarna för arméns mathållning under vapenöfningarna tarfva en förbättring, samt vidtaga de åtgärder, hvartill en sådan undersökning kan föranleda.

Sedan detta beslut blifvit Första Kammaran delgifvet, har denna kammare hänvisat ärendet till sitt tillfälliga utskott n:o 2.

Andra Kammarens utskotts betänkande i denna fråga är med utslutande af klämman af följande lydelse:

»I en inom Andra Kammaran väckt, till utskottet öfverlämnad motion, n:o 10, har herr *J. G. Hazén* hemställt,

»att Riksdagen behagade besluta skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran, att Kungl. Maj:t täcktes låta undersöka, i hvad mån förökade åtgärder befinnas nödiga till förbättring af arméns mathållning under dess vapenöfningar, så ock, därest undersökningen därtill föranleder samt åsyftade förbättringen ej på annat sätt kan vinnas, att Kungl. Maj:t måtte till Riksdagen inkomma med förslag i ämnet».

Motionären framhåller, att det såväl af uppgifter, man kunnat erhålla af värnpliktige från olika lägerplatser, som ock af framställningar i åtskilliga tidningar synes framgå, att på ifrågavarande område är här och

Bih. till Riksd. Prot. 1904. 8 Saml. 2 Afd. 1 Band. 8 Häft. (N:is 10, 11) 1

där mycket att önska. Efter att hafva till vittnesbörd härom återgifvit en längre uppsats ur en tidning, anför motionären följande:

»Såvidt det af mig kunnat inhämtas, synas de väsentligaste anmärkningarna mot arméns mathållning framför allt bestå deri, att åtminstone å vissa lägerplatser kosthållet ej är tillräckligt anpassadt efter ortens smaksinne och lefnadsförhållanden, att svåra brister vidlåda tillagningen och serveringen, så ock att detsamma i längden är enformigt, i vissa fall otillräckligt, ja, till ock med någon gång af otjänlig beskaffenhet. — Då smaksinnet ej med ens kan förändras och då detsamma i hälsovårdens och hyfsningens intresse näppeligen ej heller torde böra helt intvingas under alla förevarande omständigheter, så följer af sig själf, att förmånen af fritt underhåll å lägerplatserna kan blifva mera skenbar än verklig. Under sådana förhållanden tvingas de värnpliktige att söka sitt uppehälle å marketenterierna, hvarmed ju ock följa ganska kännbara ekonomiska uppoftningar. Härvid tillkomma äfven förökade frestelser — och detta desto hellre, som man ju ej ännu lyckats vinna det af allmänheten så starkt efterlängtade målet, att ölförsäljningen måtte helt bortvisas från marketentierirörelsen.

Man kan visserligen invända, att under alla omständigheter är mathållningen nu öfverallt bättre än förr. Må så vara; men det får dock ej förgätas, att tiderna äro betydligt förändrade och vi med dem. Under senare åren hafva nästan öfverallt allmänhetens kraf på detta lifvets nödtorft blifvit betydligt stegrade i både ett och annat afseende. Härtill kommer ock den väsentligt förlängda öfningstiden, hvilken, där motbjudande brist i antydda hänseende förefinnes, ej tillåter plats för det lifvande hoppet, att svårigheterna äro snart förbi. Förbises må ej heller, att vår armé numera är en medborgarhär, hvilken ej består af legoknektar, utan väsentligen af fria medborgare, bland hvilka flera i bildning kunna stå rätt nära vissa klasser af befälet, hvarför äfven af den anledningen det synes tillbörligt, att nuvarande kosthållet under deras vistelse vid fältskolan må vara mycket bättre än förr.

Såsom berörda missförhållanden, där de förefinnas, äro till skada för de värnpliktige, så äro de ock till olägenhet för själfva vapenöfningen, enär densamma härunder ej kommer att uppbäras af den inre lust och villighet, som sakens allvar kräfver. Då det enskilda hemmet skall skaffa sig tjänare, kan näppeligen svårare hinder förekomma än detsamma vidlådande anmärkning, att kosthållet därstädes är otidsenligt. Desto mindre må något sådant förefinnas, då fosterlandet å lägerplatserna möter de värnpliktige till mottagande af deras oundvikliga offer. Mötet bör äfven i

omförmälda hänseende vara sådant, att det med fog må kunna efterlämna fosterlandskärlek och därjämte kännbar förnimmelse hos de värnpliktige, att de äro högt värderade, icke blott då de tjäna för intet, utan jämväl då de härunder undfägnas vid statens bord.

Såsom vi veta, är naturaunderhållet med afseende på arméns mat-hållning beräknadt till 52 öre för hvarje man och tjänstgöringsdag. Enligt normalportionsstaten å kokföda för den garnisonerade och den icke garnisonerade armén samt beväringssmannskapet under fredstid, hvilken bestämdes genom kungl. arméförvaltningens kungörelse den 22 juni 1900 och hvilken, så långt det är mig bekant, ännu gäller, beräknas för hvarje man dagligen 650 gram groft, mjukt rågröd eller däremot svarande 433 gram groft, torrt rågröd, 170 gram färskt oxkött, 75 gram salt fläsk, 60 gram salt sill, 20 gram smör, 100 gram gula ärter, 100 gram korngryn, 0,7 liter potatis, 1 liter skummad mjölk och 5 öre. I samma kungörelse är ock inom vissa gränser medgifvet regementsförvaltningen att helt eller delvis utbyta dessa födoämnen mot sådana, som äro på samma gång närande och af trupperna förtäras.

I hvad mån berörda anslag och bestämmelser nu äro tillfyllestgörande, lämnas därhän. Då lefnadskostnaderna under senare tiden stegrats, så att på grund häraf väsentlig förhöjning kommit till stånd i fråga om befälets dagafföning, så torde till äfventyrs vara möjligt, att förenämnda anslag till manskapets värdiga underhåll numera befinnes för lågt; men det är ock möjligt, att tillfredsställande förbättringar skulle kunna vinnas genom mera omsorgsfullt och ändamålsenligt användande af de summor, som redan nu äro beräknade.

Från flera håll förspörjes klagan, att många landets söner före värnpliktsåldern emigrera, så ock att många värnpliktige med afseende på värnpliktens fullgörande ej ådagalägga den villighet och den fosterlandskärlek, som man ville önska. Vid sidan häraf har det synt mig välbetänkt, att äfven något af de värnpliktiges klagan måtte här få komma fram. I sistnämnda klagan torde till äfventyrs stundom vara mycket öfverdrifvet och obefogadt — därom vågar jag ej yttra mig —, men sakens vikt kräfver dock en välvillig undersökning jämte de förbättringar, hvilka härvid må kunna utrönas vara nödiga.

Enligt mitt förmenande vore det visserligen ej obilligt, att de värnpliktige utöfver godt naturaunderhåll erhöles förhöjd dagafföning med afseende på den tid, då nuvarande dagliga penningbidraget endast är 20 öre; men under förmodan, att andra framföra detta ämne till Riksdagens

behandling, har jag här uteslutande fäst mig vid *naturaunderhållet*, enär detta är en förmån, hvilken under alla omständigheter bör komma de värnpliktige till del och hvilken därjämte af många skäl öfverallt bör vara af fullgod beskaffenhet, till fromma såväl för de värnpliktige som för fosterlandet.»

Motionären synes sammanfatta sina anmärkningar mot arméns mat-hållning uti följande uttalande: »att åtminstone på vissa lägerplatser kosthållet ej är anpassadt efter ortens smaksinne och lefnadsförhållanden, att svåra brister vidlåda tillagningen och serveringen, så ock att detsamma i längden är enformigt, i vissa fall otillräckligt, ja, till och med någon gång af otjänlig beskaffenhet».

Utskottet har i fråga om den af motionären ifrågasatta otillräckligheten af kosthållet på lägerplatserna en från honom afvikande mening. Normalportionsstaten för svenska armén är större och mera omväxlande, än fallet är med de flesta utländska arméernas normalportioner. I detta afseende hänvisas till följande af utskottet förskaffade jämförelsetabell.

Normalportionsstat i nedanstående länders arméer.

	Sverige	Danmark	Tyskland	Ryssland	Frankrike	Finland	Österrike	
Bröd	650	640	750	1,230	750 ²⁾	840	840	
Kött	170	—	180	205	300	220	190	
Fläsk	75	—	40 ¹⁾	—	—	—	—	1) Njurfett.
Sill	60	—	—	—	—	50	—	
Smör	20	—	—	—	—	—	—	
Ärter	100	—	—	—	—	130	—	
Korngrön	100	—	125	137 ²⁾	—	160 ³⁾	140	2) Bohvete-
Potatis	0,7	—	—	—	—	0,84	—	gryn.
Mjök	1,0	—	—	—	—	—	—	3) Där af hälften hafregryn
Kaffe	—	—	10	—	—	—	—	
Salt	—	—	25	—	—	—	—	
Kontant	5	35	—	5,1	3,5	7,2	2,3	

Anm. I norska armén är, i stället för »normalportionsstat», en utspisningsordning fastställd, upptagande de olika måltiderna under veckans dagar. Näringsvärdet per dag enligt norska utspisningsordningen utgör:

	Albuminater	Fett	Kolhydrater
Motsvarande siffror skola enligt svenska portionsstaten utgöra:	151,3	105,9	517,1
	170	95	545

Någon höjning af portionsstaterna eller höjning af anslaget till dessa anser utskottet sålunda icke behöfva ifrågasättas.

Hvad åter vidkommer motionärens anmärkningar mot arméns mathållning i öfrigt, anser utskottet dem i åtskilliga delar förtjäna beaktande.

Härvid vill dock utskottet förutskicka, att de anmärkningar, som framkommit, riktat sig mot förhållandena vid lägerplatserna, medan mathållningen vid de garnisonerade trupperna anses tillfredsställande. Detta tyder på att de bristfälligheter, som kunna förekomma, äro väsentligen af tillfällig natur och komma att försvinna i den mån trupperna hinna att förläggas i kaserner, där fullt ändamålsenliga anstalter för matens tillredning och vidmakthållande af snygghet kunna vidtagas.

Tillika bör framhållas, att äfven å lägerplatserna förhållandena i mångt och mycket ändrats till det bättre i jämförelse med fordom.

Icke dess mindre tror sig utskottet hafva funnit, att åtskilliga ytterligare bristfälligheter kunna utan nämnvärda kostnader afhjälpas äfvensom att vissa anordningar kunna vidtagas, ägnade att i allmänhet trygga en god mathållning vid regementena. Och då hithörande frågor äro af stor betydelse för manskapets hälsa och trefnad samt man svårigen kan därät ägna för mycken omtänksamhet, har utskottet icke ansett sig böra undanhålla de påvisningar, hvartill det funnit anledning.

Hvad först vidkommer frågan om kosthållets afpassande efter de olika orternas vanor och lefnadsförhållanden, har kungl. arméförvaltningen i kungörelse af den 22 juni 1900 förordnat: »att vederbörande regementsförvaltningar må äga att till ett pris, icke öfverstigande det efter gjorda utbudandet fastställda värdet å de i normalportionsstaten ingående naturartiklarne, helt eller delvis utbyta dessa födoämnen mot sådana, som äro på samma gång närande och af trupperna förtäras, dock med villkor, att staten innehåller i medeltal per dag 170 gram albuminater, hvaraf minst en tredjedel animala, 45 gram fett och 545 gram kolhydrater, samt att om möjligt olika portionsstater upprättas för vinter- och sommartid, innehållande mera fett och mindre kolhydrater under vintertid än under sommartid.»

Denna bestämmelse medgifver önskelig variation såväl i mathållningen å samma lägerplats som ock mellan olika lägerplatsers portionsstater med hänsyn till vanorna å respektive orter. Huruvida den också tillämpas i den utsträckning, som nödig omtanke i dessa båda hänseenden kräfver, har utskottet icke kunnat förvissa sig om, i saknad af måltidslistor från de olika lägerplatserna.

Anskaffningen af naturaförplägningen sker i Sverige på så sätt, att »regementsförvaltningen», d. v. s. regementschefen och intendenten, i samråd med läkaren uppgör förslag till portionsstat, grundad på af leverantörer ingifna anbud, hvarefter densamma underställes fördelningschefen. Truppens intresse företrädes sålunda af chefen och sakkunskapen genom intendenten, medan hygienens fordringar bevakas af läkaren. Mot denna anordning synes intet väsentligt vara att anmärka. Utskottet vill anföra, att i Tyskland anskaffningen vid hvarje regemente är anförtrord åt en kommission, bestående af 2 officerare, 2 underofficerare och 3 menige, de senare två kategorierna valde af respektive kamrater. Representanterna för manskapet utses bland andra årets värnpliktige. Denna anordning har vissa fördelar med hänsyn till kontroll och variation af kosthållet, men låter sig hos oss svårigen verkställa, i det att här leveransaftalen i allmänhet måste uppgöras före manskapets inryckning.

Rörande besiktning af de levererade varorna finnes ingen skyldighet direkt stadgad för dagbefälet. I de flesta fall lära emellertid uti de af regementscheferna utfärdade lägerinstruktionerna ingå bestämmelser om skyldighet för dagkapten (daglöjtnant) att vara besiktningsman för levererade varor. Han har då att jämföra leveransen med de godkända och förseglade leveransprofven, som vid upphandlingen anskaffats, eller att rörande sådana varor, hvarå prof icke kunnat lämnas, ställa sig gällande besiktningsförfattningar till efter rättelse. Uti undervisningen på krigsskolan ingår numera äfven kännedom om de olika lifsmedlens beskaffenhet och besiktning.

Häraf framgår, enligt utskottets mening, att kontrollen öfver de levererade varornas beskaffenhet och deras öfverensstämmelse med profven icke är tillräcklig. Bestämd föreskrift om dagofficers skyldighet härvidlag borde vara gällande för alla regementen. I detta fall skulle det också säkert vara till fördel, om vid den i sådana ting ej alltid erfarne dagofficerens sida stode representanter för underbefälet och manskapet efter det ofvan antydda tyska mönstret. En svårighet för åstadkommande af en sådan representation kan man finna däri, att de värnpliktige omedelbart efter inkallelsen hafva för liten kännedom om kamraterna för att kunna utse de lämpligaste och sådana, för hvilka de hafva det mesta förtroendet. Denna svårighet finnes ju ej i Tyskland med dess fleråriga värnplikt. Dock finner utskottet detta inkast icke afgörande, i det att dels uppdraget kan utföras af de flesta på fullt tillfredsställande sätt och

dels de jämnåriga från bygderna, som rycka in under fanan, hafva på förhand åtskillig kännedom om hvarandra.

I fråga om matens tillagning har utskottet inhämtat, att vid regementet kommenderas till hvarje kök 1 underbefäl af manskapet och stundom äfven en menig att, under den som »köksföreståndare» beordrade underofficeren, förestå kokningen. Därjämte beordras nödigt antal menige (i allmänhet icke vapenföre) att tjänstgöra såsom biträdande kokkar eller kökshandräckning. Ofvannämnda underbefäl af manskapet har i underbefälsskola bibringats utbildning i kokning, hvarvid enligt gällande kokinstruktion (som egentligen endast afser kokning i fält) målet för utbildningen är en »fullständig kännedom om olika sätt att tillreda i fält- och reservportionerna ingående artiklar». De till köket beordrade menige hafva, i den mån de utgöras af stammanskap, i allmänhet vunnit någon färdighet uti kokning genom erfarenheter, inhämtade under föregående dylika kommenderingar ooh vid de under militärtjänsten stundom skeende koköfningarna. Målet för nämnda koköfningar med de menige är att bibringa dem »så stor färdighet i kokning och stekning, att de enligt lämnade anvisningar kunna anrätta provianten till en närande och hälsosam föda». De icke vapenföra värnpliktige erhålla icke någon särskild utbildning i kokning.

Häraf synes framgå, att af dem, som vid lägerplatserna handhafva matens tillredning, egentligen ingen fått kännedom om annan matlagning än den, som gäller de i fält- och reservportioner ingående artiklar. Bristande kunskap i sådant hänseende torde kunna motverka önskelig variation i mathållningen.

Beträffande tillsynen öfver matens tillagning är i tjänstgöringsreglementet föreskrifvet, att visitationer skola å obestämda tider dagligen anställas af dagkapten (daglöjtnant) inom regementets kök, och skall han därvid »förvissa sig om, att tjänsten därstädes utföres på anbefallt sätt». Närmare bestämmelser rörande dagbefälets uppsikt öfver köket torde stundom ingå i de af regementscheferna utfärdade lägerinstruktionerna. — Någon skyldighet för dagbefälet att afsmaka maten är icke uttryckligen anbefalld i någon allmän föreskrift, men möjligen i regementenas lägerinstruktioner. Dagbefälet är emellertid skyldigt att närvara vid truppens utspisning, och torde ett afsmakande af maten därvid också i vanliga fall förekomma.

Utskottet kan icke undgå att uttala som sin mening, att skyldighet för det vid truppens utspisning närvarande dagbefälet att därvid äfven

spisa manskapets kost skulle medföra en verksammare kontroll öfver tillredningen än det ofta flyktiga afsmakandet af maten, äfven om det blefve allmänt föreskrivet. Den ofvan omnämnda representationen af underbefäl och manskap skulle äfven göra god tjänst i afseende å kontrollen öfver utspisningen såväl med hänsyn till matens smaklighet som nödig renlighet.

Hvad vidkommer kokinrättningar och mathallar vid lägerplatserna har utskottet fäst sin uppmärksamhet vid några förekommande bristfälligheter. Sålunda finnes särskilda varmvattencisterner för diskvatten endast vid några regementen; detta dels på grund af utrymmesskäl i de trånga kokhusen, dels på grund af att ångpannorna äro för små för att förutom kokningen äfven drifva särskild vattenuppvärmning. I den mån de äldre ångpannorna utbytas mot nya och kraftigare, bruka vanligen de äldre pannorna omändras till varmvattencisterner. Några särskilda lokaler för diskningen finnas i allmänhet icke på våra mötesplatser, hvarigenom detta arbete helt naturligt betydligt försvåras. — Mathallarne äro i allmänhet två per regemente; endast undantagsvis äro dessa i södra Sverige försedda med väggar; likaså sakna de ofta golf.

Dessa otillfredsställande anordningar bero till största delen därpå, att man ursprungligen ordnat sig endast för korta sommarmöten med en begränsad truppstyrka samt att man nu sväfvar i ovisshet angående en blifvande förläggning, hvarför regementsförvaltningarna draga sig för att föranstalta dyrbara ändringsanordningar på en mötesplats, som kanske kommer att öfvergifvas.

Utskottet tvekar emellertid icke att framhålla som sin åsikt, att outhärliga åtgärder för snygghet och trefnad vid manskapets måltider böra vidtagas, äfven om förläggningen blir kortvarig. Till sådana outhärliga åtgärder äro att räkna sådana diskinrättningar, som möjliggöra en lätt rengöring af kärnen, och mathallarnas förseende med väggar till skydd mot dammoln, blåst och regn samt med golf, som kunna rengöras från matrester. De nödtorftiga och provisoriska anordningar, som i sådant syfte vore att vidtaga, torde icke behöfva blifva dyrare, än att de kunna med tillgängliga medel bestridas.»

Första Kammarens utskott, som anser, att några anmärkningar af väsentlig betydelse icke kunna göras mot mathållningen i armén, i hvad angår kosthållets tillräcklighet och omväxling samt proviantartiklarnes beskaffenhet, får alltså instämma i det uttalande Andra Kammarens utskott gjort därom, att någon höjning af portionsstaterna eller höjning af anslaget till dessa icke behöfver ifrågasättas.

Hvad härefter angår de i öfrigt gjorda anmärkningarna hafva dessa hufvudsakligen riktats mot själfva anordningarna för arméns mathållning under vapenöfningarna. Utskottet har sig visserligen bekant, att vid några lägerplatser matens tillredning och snyggheten vid dess utportionering lämna åtskilligt öfrigt att önska, till stor del beroende på bristande kompetens hos kökspersonalen. Af utskottet tillhandakomna upplysningar framgår emellertid, att de militära myndigheterna redan hafva uppmärksamheten fästad vid de i sådant afseende förefintliga missförhållanden. Vid flertalet mötesplatser hafva nämligen redan åtgärder blifvit vidtagna eller komma under den närmaste tiden att vidtagas för att råda bot för de väsentligaste bland de anmärkta olägenheterna. Så hafva de flesta regementen numera å sina mötesplatser blifvit försedda med diskrum, som äro tillbyggda till kokhusen. Mathallarna hafva blifvit fullständigt kringbyggda vid alla regementen utom fyra, och vid ett af de återstående kommer under innevarande år en sådan kringbyggnad till uppförande. Vidare har man för att afhjälpa den bristande kunskapen i matlagning vid åtskilliga regementen redan anskaffat eller är man betänkt på att anskaffa utbildade kokerskor med uppgift att leda och öfvervaka matens tillredning.

Utskottet, som på grund af nu angifna förhållanden, hyser den öfvertygelsen, att vederbörande icke skola underlåta att fortgå på den sålunda inslagna vägen och afhjälpa de missförhållanden, som ännu återstå, i ändamål att i möjligaste mån befrämja snyggheten och trefnaden vid manskapets måltider, anser i anledning häraf ett hänvändande till Kungl. Maj:t i föreliggande fråga, ej erforderligt, utan hemställer,

att Andra Kammarens ifrågavarande beslut icke måtte föranleda någon Första Kammarens åtgärd.

På utskottets vägnar:

CH. E. von OELREICH.